ŽIVOTNI SKRIPT U KULTURNOM KONTEKSTU CRNE GORE: STUDIJA SLUČAJA IZ TRANSAKCIONE ANALIZE

Željko Đ. Vujović

Nezavisni istraživač,
Podgorica,
Crna Gora

doi: 10.5937/engrami48-64578
primljeno: 02. februar 2026.
prihvaćeno: 02. septembar 2026.
objavljeno na internetu:
03. septembar 2026.

Sažetak

Ovaj rad istražuje psihodinamske i transgeneracijske skriptne obrasce kroz studiju slučaja klijenta iz Crne Gore, sa ciljem sagledavanja načina na koji kulturni i porodični faktori oblikuju lični razvoj i emocionalne strategije. Poseban fokus stavljen je na transgeneracijski prenos obrazaca povezanih sa životnim skriptom i njihov uticaj na donošenje ključnih životnih odluka. Psihodinamski i transgeneracijski pristup omogućavaju dublje razumijevanje obrazaca emocionalne suzdržanosti, potisnutih želja i nerealizovanih potreba. Rezultati ukazuju na značaj sagledavanja kulturnog konteksta i porodičnih dinamika u psihoterapijskoj praksi. Terapijske implikacije rada naglašavaju važnost emocionalnog izražavanja i osnaživanja lične autonomije, kao i razumijevanja transgeneracijskih obrazaca u terapijskom procesu.

Ključne reči: psihodinamska analiza, životni skript, transgeneracijski obrasci, kulturološki kontekst, Crna Gora, terapijske implikacije

IZJAVA O KONFLIKTU INTERESA

Ne postoji konflikt interesa.

24. 9. 2026. 14:30

Uvod

Transakciona analiza (TA) predstavlja psihoterapijski teorijski i terapijski pristup usmjeren na razumijevanje ljudskog ponašanja i međuljudskih odnosa[1,2,3]. Posebna pažnja u okviru TA posvećuje se konceptu životnog skripta – obrasca mišljenja, osjećanja i ponašanja koji se oblikuje u djetinjstvu kroz rane odnose i socijalizaciju i koji može uticati na ponašanje, emocionalne reakcije i donošenje životnih odluka tokom života[4,5]. Osnovne komponente TA, kao što su ego-stanja, transakcije i igre, predstavljaju temeljne koncepte ovog pristupa i široko su obrađene u klasičnoj i savremenoj literaturi o transakcionoj analizi[2,6,7], dok se pitanje njihove specifične primjene u crnogorskom kulturnom okviru nameće kao nedovoljno istraženo područje.

Postojeća literatura ukazuje da kulturni i društveni faktori značajno utiču na razvoj životnog skripta. Na primjer, kolektivni identitet, porodične vrijednosti i društveni narativi oblikuju obrasce ponašanja u tradicionalnim društvima[8]. Međutim, relativno je malo pažnje posvećeno tome kako se specifični kulturni i vrijednosni obrasci karakteristični za crnogorsko društvo mogu odraziti na formiranje životnog skripta. Dosadašnja sociološka i antropološka istraživanja ukazuju na značaj tradicionalnih porodičnih vrijednosti, kolektivističkih obrazaca i normi povezanih sa čašću, sramom i društvenom reputacijom u crnogorskom kulturnom kontekstu[9,10,11].

Razlog za istraživanje ovog problema proizilazi iz potrebe da se razjasni uticaj specifičnih faktora na uobličavanje životnog skripta u Crnoj Gori. Među njima se izdvajaju patrijarhalna porodična struktura, kolektivni identitet, rodne uloge i društveni narativi. Razumijevanje šireg društveno-ekonomskog konteksta tranzicionih procesa, kao i promjena u porodičnoj strukturi crnogorskog društva, predstavlja važan okvir za sagledavanje načina na koji društvene i porodične okolnosti mogu uticati na formiranje životnog skripta[12,13]. Na osnovu takvog razumijevanja moguće je pružiti dublji uvid u terapijske mogućnosti modifikacije životnog skripta kod klijenata čiji su obrasci ponašanja i emocionalni odgovori oblikovani tradicionalnim kulturnim normama i porodičnim vrijednostima.

Ovaj članak koristi pristup transakcione analize u kombinaciji sa analizom kulturnog i porodičnog konteksta kako bi istražio formiranje životnog skripta u tradicionalnim crnogorskim zajednicama. Posebno se analizira uloga kulturnih uzora, uključujući istoričare, pisce, filozofe i sportiste, u procesu internalizacije vrijednosti, ideala i obrazaca ponašanja, čime se osvjetljava veza između kolektivnih idealnih modela i individualnog ponašanja.

Najvažniji rezultati ovog istraživanja uključuju identifikaciju specifičnih obrazaca povezanih sa životnim skriptom, duboko ukorijenjenih u crnogorskoj

Engrami-vol48-br1 digital.indd 42-43

tradiciji, kao i demonstraciju prednosti primjene TA u kulturno osjetljivom terapijskom kontekstu. Razumijevanje kulturnog okvira u kojem se životni skript razvija omogućava terapijski rad koji uzima u obzir specifične društvene i porodične dinamike, čime se otvara prostor za djelotvornu promjenu disfunkcionalnih obrazaca ponašanja[14].

Ovaj rad doprinosi istraživanju primjene TA u kulturnom kontekstu, sa posebnim naglaskom na njen terapijski potencijal u tradicionalnim društvima poput crnogorskog.

Teorijski okvir

Psihoterapija je proces usmjeren na liječenje psihičkih i emocionalnih problema kroz razgovor sa stručnjakom – psihoterapeutom. Njena svrha je pomoći osobi da bolje razumije sebe, prevaziđe unutrašnje konflikte, razvije zdravije obrasce mišljenja, osjećanja i ponašanja, te poboljša kvalitet života. Psihički problemi predstavljaju stanja koja značajno utiču na emocije, razmišljanje, ponašanje i cjelokupno funkcionisanje pojedinca[1,4].

Transakciona analiza (TA) je psihološka teorija ličnosti i komunikacije koja se koristi za razumijevanje i unapređenje međuljudskih odnosa, rješavanje unutrašnjih konflikata i lični razvoj. Njene osnovne komponente uključuju ego-stanja, transakcije, igre i životni skript[2,6].

1. Ego-stanja

Ego-stanje u TA predstavlja specifičan način razmišljanja, osjećanja i ponašanja koji osoba pokazuje u određenom trenutku. To je funkcionalni sistem kroz koji pojedinac komunicira i reaguje u interakcijama sa drugima. Postoje tri osnovna ego-stanja: Roditelj, Odrasli i Dijete. Roditelj prenosi usvojene obrasce ponašanja i može djelovati iz Kritičkog ili Brižnog Roditeljskog ego-stanja. Odrasli obrađuje informacije logički i zasnovano na činjenicama. Dijete izražava emocije i ponašanja iz djetinjstva, koja mogu biti spontana ili prilagođena[2,4].

2. Transakcije

Transakcija je osnovna jedinica komunikacije – razmjena poruka između dvije ili više osoba. Svaka transakcija se sastoji od stimulusa i odgovora, koji se analiziraju u kontekstu ego-stanja učesnika. Transakcije mogu biti komplementarne (odgovori su očekivani), unakrsne (odgovori odstupaju od očekivanih) ili skrivene (postoje implicitne poruke ili motivacije)[2].

3. Životne pozicije

Životne pozicije predstavljaju osnovni stav osobe prema sebi i drugima, oblikujući obrasce komunikacije i ponašanja. U klasičnom modelu transakcione analize razlikuju se četiri životne pozicije „Ja sam OK – Ti si OK“, „Ja sam OK – Ti nijesi OK“, „Ja nijesam OK – Ti si OK“ i „Ja nijesam OK – Ti nijesi OK“. Tera-

24. 9. 2026. 14:30

pijski rad je usmjeren ka razvijanju autonomije i učvršćivanju pozicije „Ja sam OK – Ti si OK“, koja podržava uzajamno uvažavanje i konstruktivne međuljudske odnose[3,6].

4. Igre

Igre su ponavljajući obrasci skrivenih transakcija sa predvidivim ishodom, koji se odvijaju istovremeno na socijalnom (vidljivom) i psihološkom (skrivenom) nivou. Površinski izgledaju kao obična komunikacija, dok njihova svrha leži u ostvarivanju psihološkog dobitka, uključujući potvrdu uvjerenja, održavanje osjećaja žrtve ili izbjegavanje odgovornosti. Igre se završavaju tzv. payoff-om, odnosno karakterističnim psihološkim ishodom koji potvrđuje postojeće skriptne obrasce[2,6].

5. Životni skript

Životni skript je nesvjesni životni plan, formiran u djetinjstvu kroz interakcije sa roditeljima i autoritetima, koji utiče na odluke i ponašanja u odraslom dobu. Skript je povezan sa životnim pozicijama, transakcijama i igrama, a može se mijenjati kroz njihovo svjesno prepoznavanje i terapijski rad[3,5].

Erik Bern klasifikuje tri tipa skriptova:

- **zdravi (pobjednički)**: fleksibilni, realistični, sa pozicijom „Ja sam OK – Ti si OK“; rezultuju autonomijom, produktivnošću i ispunjenim odnosima;
- **nezdravi (gubitnički)**: rigidni, samoporažavajući, sa pozicijama „Ja nijesam OK – Ti si OK“ ili „Ja nijesam OK – Ti nijesi OK“; rezultuju niskim samopouzdanjem i teškoćama u odnosima;
- **neutralni (banalni)**: pozicionirani između pobjedničkih i gubitničkih, često izrazito konformistički. Zasnovani su na adaptiranoj ili uslovnoj poziciji „Ja sam OK – Ti si OK“ (dok se poštuju društvena pravila) ili pasivnoj „Ja nijesam OK – Ti si OK“; rezultiraju odsustvom autentične vitalnosti i hroničnim osjećajem unutrašnje praznine[3,4].

6. Dramaturški model skripta

Dramaturški model skripta uključuje šest faza: prolog, uvod, zaplet, krizu, završetak i payoff. Svaka faza opisuje razvoj i realizaciju skripta kroz životni tok, od ranog djetinjstva do odraslog doba, uključujući ključne životne odluke i psihološke dobitke[4,5].

7. Psihodinamska osnova skripta

Skript se razvija kroz porodične poruke koje uključuju:

- **zabrane** (engl. injunctions): negativne poruke poput „Ne budi važan“, „Ne osjećaj“,
- **pokretače** (engl. drivers): prisilni impulsi poput „Budi savršen“, „Požuri“[4].

Terapija ponovnog odlučivanja (engl. redecision therapy), koju su razvili Bob i Mary Goulding, omogućava prepozna-

Engrami-vol48-br1 digital.indd 44-45

vanje ranih skriptnih odluka i donošenje novih odluka kroz terapijski rad, čime se stvaraju mogućnosti za promjenu ograničavajućih obrazaca povezanih sa životnim skriptom[5].

8. Skriptna matrica i proširena matrica

Skriptna matrica prikazuje kako dijete prima i internalizuje poruke povezane sa roditeljskim ego-stanjima i kako te poruke učestvuju u formiranju njegovog životnog skripta i razvoju ego-stanja[15]. Proširena skriptna matrica uključuje i druge značajne odnose – vršnjake, partnere i širu porodicu – čime omogućava širi uvid u formiranje životnog skripta i obrasce povezane sa njegovim razvojem. U kontekstu ovog rada, proširena skriptna matrica obuhvata i kulturne identifikacione figure, koje mogu imati ulogu u oblikovanju vrijednosti, ideala i obrazaca ponašanja kroz proces identifikacije. Genogrami se koriste za vizualizaciju porodične strukture, odnosa i obrazaca relevantnih za transgeneracijski prenos[16].

9. Kulturni kontekst Crne Gore

Tradicionalno crnogorsko društvo oblikovano je patrijarhalnom porodičnom strukturom, hijerarhijom i jasno definisanim rodnim ulogama. Porodica funkcioniše kao mehanizam reprodukcije kulturnih normi i društveno poželjnih obrazaca ponašanja. Autoritet i lojalnost imaju prednost nad individualnim potrebama, a kultura časti i očuvanje ugleda oblikuju emocionalnu suzdržanost i ponašanje[10,11].

10. Formiranje životnog skripta u crnogorskom kontekstu

U tradicionalnom crnogorskom okruženju, životni skript se formira kroz porodične poruke i šire društvene norme, uključujući verbalne i neverbalne poruke, kao i različite obrasce očekivanja i ograničenja. Takve poruke mogu uključivati zabrane, pokretače i dozvole (engl. permissions). Ograničavajuće poruke mogu se odnositi na emocionalno izražavanje i pokazivanje ranjivosti, kao u porukama „Muškarci ne plaču“ i „Trpi i ćuti“, dok poruke poput „Budi najbolji“ mogu biti povezane sa pokretačem „Budi savršen“. Nasuprot tome, dozvole podstiču autonomiju, emocionalno izražavanje i slobodu izbora, omogućavajući pojedincu da razvija fleksibilnije obrasce mišljenja, osjećanja i ponašanja[2,4,5].

Proširena skriptna matrica uključuje i kulturne uzore poput Njegoša, Marka Miljanova, vojvoda, sportista i kulturnih heroja, koji služe kao modeli ponašanja i dodatno oblikuju internalizovane skriptne poruke. Konflikt između autentičnih potreba i društveno propisanih uloga često je izvor psihološke napetosti u odraslom životu, što u TA praksi ukazuje na neusklađenost između ego-stanja Djeteta i Odraslog[6,7].

24. 9. 2026. 14:30

Metode

1. Istraživački uzorak

Ovo istraživanje ima dizajn kvalitativne studije slučaja. Uzorak čini jedan klijent iz savremenog crnogorskog društvenog konteksta – muškarac u srednjim tridesetim godinama, koji se nalazi na psihoterapiji zbog osjećaja životne stagnacije, unutrašnjih konflikata vezanih za identitet i emocionalnog zastoja u partnerskim odnosima.

2. Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljani kombinacijom:

- introspektivne rekonstrukcije iskustava klijenta,
- uvida terapeuta tokom psihoterapijskog procesa,
- dopunskih refleksija iz sesija supervizije.

Dodatno su korišćeni **autobiografski zapisi klijenta** i refleksivni komentari terapeuta kao sekundarni izvori uvida.

3. Teorijski okvir

Analiza je zasnovana na konceptima **transakcione analize (TA)**, sa posebnim fokusom na:

- ego-stanja (Roditelj, Odrasli, Dijete),
- životni skript i skriptne poruke (npr. zabrane, pokretači),
- skriptnu matricu,
- transgeneracijski prenos obrazaca ponašanja.

U manjoj mjeri, korišćeni su i uvidi iz **psihodinamskog pristupa** (npr. mehanizmi introjekcije i racionalizacije), jasno razgraničeni kao teorijski kontekstualni sloj.

4. Analitički pristup

Korišćena je **tematska analiza**, inspirisana metodologijom Braun i Klark[17], uz teorijski utemeljen kodni sistem iz TA okvira. Identifikovane su tematske jedinice u narativu klijenta koje odražavaju prisustvo skriptnih poruka, nesvjesnih zabrana i unutrašnjih konflikata. Svaka tema je potom analizirana u odnosu na relevantne TA konstrukte i psihodinamsku pozadinu.

5. Tematska analiza prema Braun i Klark

Braun i Klark metodologija razvijena je 2006. godine i postala je jedan od najčešće korišćenih pristupa u kvalitativnim istraživanjima u psihologiji i srodnim disciplinama[17].

Definicija tematske analize:

Tematska analiza je metoda za identifikaciju, analizu i izvještavanje obrazaca (temâ) unutar kvalitativnih podataka. Teme predstavljaju ključne ideje koje se pojavljuju u narativima ispitanika i osvjetljavaju dublju strukturu značenja datog fenomena.

Ključne faze metodologije:

1. Upoznavanje s podacima – ponovljeno čitanje i zapisivanje inicijalnih zapažanja.

Engrami-vol48-br1 digital.indd 46-47

2. Generisanje početnih kodova – izdvajanje značajnih jedinica značenja iz teksta.

3. Traženje tema – grupisanje kodova u potencijalne teme.

4. Provjeravanje tema – utvrđivanje da li su teme koherentne i povezane sa podacima.

5. Definisanje i imenovanje tema – jasna artikulacija suštine svake teme.

6. Pisanje izveštaja – analitičko predstavljanje rezultata kroz teorijski okvir.

Specifičnost Braun i Klark pristupa ogleda se u njegovoj fleksibilnosti – može se koristiti u različitim epistemološkim okvirima (npr. interpretativnom, socijalno-konstruktivističkom), i ne zahtijeva nužno utemeljenost u određenoj teoriji, što ga čini pogodnim za primjenu u kombinaciji sa TA[17].

Rezultati

U ovom dijelu rada prikazana je **detaljna studija slučaja**, koja ilustruje praktičnu primjenu teorijskih principa predstavljenih u prethodnim poglavljima, s ciljem boljeg razumijevanja narativnog procesa u psihoterapiji.

1. Studija slučaja: Krug uzora i skriptne poruke jednog crnogorskog klijenta

U tradicionalnim društvima poput Crne Gore, životni skript pojedinca ne oblikuje se isključivo kroz porodične poruke i direktne komunikacije, već se snažno prožima i simbolima kulturnih, filozofskih i umjetničkih autoriteta, koji se tokom razvoja internalizuju kao **unutrašnji uzori**. Ovi uzori funkcionišu kao nosioci vrijednosti koje kasnije postaju temelj **proširene skriptne matrice**.

1.1. Profil klijenta: muškarac, 35 godina, obrazovan, introspektivan

U okviru terapijskog rada kroz transakcionu analizu, klijent je zamoljen da identifikuje ličnosti koje za njega predstavljaju duboke uzore – osobe čije vrijednosti, stil postojanja i misaona orijentacija odražavaju njegove unutrašnje težnje. Navodi sljedeće:

1.2. Intelektualni i filozofski uzori

• **Albert Ajnštajn** – sloboda mišljenja, intelektualna nezavisnost

Skriptna poruka: „Misli svojom glavom."

Emocija: autonomija, znatiželja, mir

• **Karl Marks** – borba za pravdu, strukturalno razumijevanje društva

Skriptna poruka: „Ne pristaj na nepravdu."

Emocija:revolt, odgovornost, angažovanost

• **Bertrand Rasel** – filozofska jasnoća, logika i moral

Skriptna poruka: „Tragaj za istinom, bez obzira na cijenu."

Emocija: kritička jasnoća, mentalna čistoća

• **Lav Tolstoj** – potraga za smislom,

24. 9. 2026. 14:30

etički asketizam

Skriptna poruka: „Živi jednostavno i istinito."

Emocija: pokajanje, tiha snaga, duhovna čežnja

• **Emanuel Kant** – dužnost i moralna autonomija

Skriptna poruka: „Budi moralan, čak i kad je teško."

Emocija: etička uzvišenost, unutrašnja disciplina[6,7].

1.3. Umjetnički i književni uzori

• **Boris Pasternak** – umjetnička istina u represiji

Skriptna poruka: „Govori istinu kroz ljepotu."

Emocija: estetska tuga, hrabrost u ranjivosti

• **Sergej Jesenjin** – poetska autentičnost i vezanost za zemlju

Skriptna poruka: „Budi nježan prema sebi i drugima."

Emocija: melanholija, nježnost, sloboda

• **Mihail Šolohov** – pripovijedanje narodne istine, život u slojevima

Skriptna poruka: „Razumi svijet iznutra, ne s visine."

Emocija: saosjećanje, ozbiljnost, narodna mudrost.

1.4. Umjetnici igre – pokret i harizma

• **Johan Krojf / Dragan Džajić / Pele** – sloboda kroz pokret, gracioznost igre

Skriptna poruka: „Igraj život, ne bori se protiv njega."

Emocija: radost, vitalnost, kreativnost

• **Dijego Maradona** – genijalnost iz haosa, nesavršenost sa strašću

Skriptna poruka: „Budi vjeran sebi, čak i u grešci."

Emocija: empatija prema marginalizovanom junaštvu.

1.5. Psiholozi i mislioci svijesti

• **Sigmund Frojd** – istina u nesvjesnom

Skriptna poruka: „Spoznaj svoju sjenku."

Emocija: introspektivna hrabrost, fascinacija dubinom

• **Dr. M. Skot Pek** – rast kroz istinu i odgovornost

Skriptna poruka: „Idi težim putem ako vodi ka smislu."

Emocija: tiha upornost, ozbiljna nježnost

• **Erik Bern** – jasnoća među ljudima

Skriptna poruka: „Razumijevanje oslobađa."

Emocija: oduševljenje, duhovna lucidnost[2,6,18].

1.6. Psihološka integracija uzora

Analizom ovog skupa identifikacionih uzora uočena je visoka unutrašnja aspiracija, izražena kroz sljedeće internalizovane vrijednosne poruke:

• „Budi svjestan i slobodan."

Engrami-vol48-br1 digital.indd 48-49

• „Tragaj za istinom, makar bila bolna.“

• „Ne prodaj dušu za sigurnost.“

• „Ne pristaj na banalnost svakodnevice.“

• „Budi vjeran svojoj misiji, čak i kad si neshvaćen.“

Klijent ne pokazuje tipičan skript **crnogorskog tradicionalnog modela**, već njegov unutrašnji svijet izražava kombinaciju intelektualnog elitizma, etičke dosljednosti i umjetničke nježnosti. Ipak, identifikacija sa tragičnim, usamljeničkim ili idealističkim figurama može stvoriti pritisak perfekcionizma, odricanja i osamljenosti kao cijenu autentičnosti.

1.7. Zaključak studije slučaja

Ova studija slučaja pokazuje da se **proširena skriptna matrica** oblikuje ne samo kroz porodične odnose već i kroz unutrašnji skup identifikacionih uzora, koji simbolizuju određene aspekte ličnosti, težnje i vrijednosti. Ovi uzori predstavljaju ne samo modele ponašanja već i projekcije sopstvenih potencijala, oblikovane pod uticajem kulture, obrazovanja i životnih iskustava.

2. Psihodinamska i transgeneracijska analiza skripta

Formiranje životnog skripta može se razumjeti u okviru individualnih psiholoških dinamika i porodičnih odnosa, kao i širih društvenih uticaja. U ovom poglavlju analiziraju se skriptne poruke klijenta, njegova unutrašnja dinamika i obrasci koji se mogu povezati sa porodičnim i transgeneracijskim uticajima, u skladu sa modelima transakcione analize (TA)[6,8,18].

2.1. Zabrane i pokretači

U klijentovom narativu prepoznate su sljedeće konkretne skriptne poruke:

• „Pazi sa kim se družiš. Sa kim si, takav si.“

• „Biraj društvo.“

• „Ne plači. Samo žene plaču.“

Poruke „Pazi sa kim se družiš“ i „Biraj društvo“ mogu ukazivati na roditeljsko naglašavanje značaja izbora socijalnog okruženja, društvene prihvaćenosti i očuvanja ugleda. Međutim, samo na osnovu njihove formulacije nije ih moguće pouzdano svrstati među standardne TA zabrane ili pokretače.

Poruka „Ne plači. Samo žene plaču“ može se interpretirati kao eksplicitna roditeljska poruka koja je kod klijenta mogla doprinijeti formiranju zabrane „Ne osjećaj“ i pokretača „Budi jak“[5,6]. Ovo povezivanje predstavlja kliničku hipotezu koju je potrebno provjeriti kroz istraživanje značenja koje je klijent pridavao poruci, njegovih ranih odluka i sadašnjih obrazaca emocionalnog izražavanja.

U tradicionalnom modelu crnogorske muškosti naglašene su rodno diferencirane uloge i društvena očekivanja povezana s idealom muškosti[19]. U ta-

24. 9. 2026. 14:30

kvom kontekstu izražavanje ranjivosti može biti doživljeno kao nespojivo sa snagom i samokontrolom. Ipak, kulturni kontekst treba razumjeti kao jedan od mogućih činilaca, a ne kao jedini uzrok klijentovog obrasca.

Klijent navodi i sljedeće poruke :

• „Budi najbolji."

• „Budi primjer za ugled.",

Ove poruke mogu se povezati s pokretačem „Budi savršen", jer mogu podsticati unutrašnji pritisak ka postignuću, visokim standardima i izbjegavanju grešaka[6]. Druga poruka može sadržati i usmjerenost ka društvenom odobravanju i očuvanju ugleda, pa njeno značenje treba dodatno ispitati u okviru klijentovog iskustva.

U ovom slučaju zabrane i pokretači mogu zajednički održavati napetost između emocionalnog izražavanja, potrebe za društvenom prihvaćenošću i zahtjeva da se dostignu visoki standardi. Takvu interpretaciju treba razumjeti kao radnu kliničku formulaciju, a ne kao konačnu klasifikaciju klijentovih skriptnih obrazaca.

2.2. Emocionalne teme i životna pozicija

Klijentova **osnovna životna pozicija** oscilira između:

• „Ja nijesam OK – drugi su OK"

• „Ja nijesam OK – drugi nijesu OK"

Ova oscilacija ukazuje na osnovnu sumnju u sopstvenu vrijednost, praćenu distancom prema autoritetima i emocionalnom ambivalencijom prema bliskim odnosima. Takve pozicije tipične su za životne skriptove koji uključuju poruke zabrane izražavanja emocija, porodične lojalnosti i moralne perfekcije [6,7].

Klijentova težnja ka **većoj emocionalnoj autentičnosti** (izražavanje sopstvene istine i jasnoće) interpretira se kao korak ka postizanju **autonomije**, jednog od ključnih ciljeva TA terapije – zajedno sa svjesnošću, spontanošću i sposobnošću za bliskost[7,18].

2.3. Transgeneracijska skriptna matrica i genogram

Razumijevanje životnog skripta uključuje i širi **porodični narativ**. Klijentov **genogram** otkriva sljedeće obrasce:

• **figura djeda** – oličenje brige za porodicu, sin jedinca, poštenje i vrijedan zemljoradnički rad usmjeren na održanje i napredak porodice,

• **figura oca** – funkcionalno prisutan, emocionalno rezervisan, vrijedan i radan, posvećen obrazovanju i podizanju porodice; fokusiran na djelo, ne na riječ,

• **figura majke** – emocionalno topla, tiho ali uporno podupiruća, orijentisana na očuvanje porodične kohezije; nosilac suptilnih poruka o dužnosti i požrtvovanju.

Ovakva transgeneracijska persepktiva doprinosi razumijevanju formiranja i održavanja životnog skripta. U skladu sa psihodinamskim pristupom u transakcionoj analizi, skriptne obrasce moguće je razmatrati u kontekstu ranijih odnosa

Engrami-vol48-br1 digital.indd 50-51

i internalizovanih obrazaca koji utiču na kasnije funkcionisanje pojedinca[6,8,18]. U ovom radu ova perspektiva se dodatno proširuje analizoam prenosa vrijednosti i obrazaca ponašanja kroz porodične odnose i generacije.

Kao posljedica toga, klijent razvija obrazac u kojem su postignuće i moralna ispravnost vrednovani više od emocionalne iskrenosti, dok se bliskost doživljava kao potencijalno rizična. Ovaj obrazac može se razumjeti u okviru TA koncepta životnog skripta i psihodinamskog pristupa skriptnim obrascima[6,8,18]. Istovremeno, njegove specifične vrijednosne karakteristike mogu se posmatrati u širem kontekstu porodičnih i društvenih vrijednosti karakterističnih za crnogorsko društvo[9,10] .

3. Terapijski potencijali i implikacije

Proces terapijskog rada na životnom skriptu i mijenjanja ograničavajućih skriptnih odluka i obrazaca zahtijeva pažljiv i integrativan pristup koji uzima u obzir individualne psihološke dinamike, ali i specifične kulturne faktore u kojima je skript formiran[6,7,8,14].

3.1. Osnaživanje ego-stanja Odraslog

U **transakcionoj analizi (TA)**, ključni cilj terapije je razvoj i osnaživanje **ego-stanje Odraslog**, koje omogućava evaluaciju skriptnih poruka u sadašnjosti, donošenje autonomnih odluka i integraciju emocionalnog i racionalnog doživljaja sebe[6,7].

U slučaju klijenta, ego-stanje Odraslog postaje aktivni kanal kroz koji se preispituju poruke poput:

- „Budi najbolji“,
- „Pazi sa kim se družiš“,
- „Ne pokazuj emocije“.

Kada klijent, u okviru terapijskog rada, nauči da „odgovori“ na ove poruke iz pozicije Odraslog, na primjer:

- „Ne moram biti najbolji da bih vrijedio“,
- „Imam pravo da osjećam tugu i da je izražavam na način koji biram“;

on postepeno oslobađa svoj razvojni potencijal od rigidnih skriptnih ograničenja[6,18].

3.2. Kulturno osjetljiv terapijski rad

Efikasan terapijski rad u ovom kontekstu podrazumijeva visoku senzibilnost terapeuta za **društvene narative** koji oblikuju identitet klijenta. U patrijarhalnoj kulturi, poput crnogorske, izražavanje emocija, posebno tuge ili ranjivosti kod muškaraca, može se percipirati kao znak slabosti[19].

Stoga je važno da terapeut:

- postepeno istražuje način na koji su kulturne vrijednosti internalizovane i kako se odražavaju na emocionalno iskustvo, potrebe i obrasce ponašanja klijenta, uz uvažavanje kulturnog konteksta,
- priznaje složenost porodične lojal-

24. 9. 2026. 14:30

nosti, ne označavajući je automatski kao „disfunkcionalnu“,

• podržava klijenta u kreiranju **lične verzije časti**, zasnovane na autentičnim vrijednostima, a ne isključivo na kolektivnim očekivanjima[19].

Ovaj pristup omogućava transformaciju skripta, a ne njegovo potpuno odbacivanje, čime klijent redefiniše svoj identitet iznutra.

3.3. Terapijski alati: rad sa skriptnim porukama

Kroz primjenu TA tehnika – **skriptna analiza, analiza transakcija i unutrašnji dijalog** – klijent uči da:

• identifikuje poruke koje potiču iz Djeteta (npr. strah od razočarenja roditelja),

• aktivira Odraslog za realističnu procjenu situacije,

• dozvoli sebi izražavanje autentičnih emocija, posebno onih koje su bile „zabranjene“ (tuga, nježnost, ranjivost) [6,14].

Posebno efikasna tehnika bila je **analiza skupa identifikacionih uzora**, koja je omogućila klijentu da osvijesti skriptne poruke sadržane u idealima koje internalizuje kroz ličnosti koje poštuje. Prepoznavanjem skriptnih poruka u ovim uzorima (npr. perfekcionizam, racionalna distanca, samopožrtvovanje), klijent je počeo da razlikuje šta mu i dalje služi, a šta može da otpusti[8,14].

3.4. Uvid i prepoznavanje promjene

Promjena ograničavajućih skriptnih odluka i obrazaca predstavlja postepen i nelinearan process koji uključuje preispitivanje unutrašnjih granica, vrijednosti i načina emocionalnog reagovanja.

Ključni terapijski pomaci kod ovog klijenta uključivali su:

• priznavanje da njegova vrijednost ne zavisi od perfekcije,

• otkrivanje dozvole za tugu i spontanost,

• stvaranje unutrašnje slobode da redefiniše odnose sa svojim uzorima – ne kao „mjerila“, već kao inspiracije.

U okvirima TA, ovo je prepoznato kao **raskidanje sa negativnim skriptom** i početak **razvoja autonomnog životnog narativa**[6,14].

Diskusija

U ovom poglavlju razmatramo ključne nalaze iz studije slučaja, povezujući ih sa relevantnim teorijskim okvirom i prethodnim istraživanjima, te analiziramo njihove terapijske implikacije, posebno u pogledu prepoznavanja ograničavajućih skriptnih poruka i transgeneracijskih obrazaca, podsticanja emocionalnog izražavanja, jačanja lične autonomije i uvažavanja kulturnog konteksta u terapijskom procesu. Posebnu pažnju posvećujemo uticaju kulturnih vrijednosti i normi na formiranje životnog skripta i emocionalne reakcije klijenta, kao i značaju tih nalaza za psiho-

Engrami-vol48-br1 digital.indd 52-53

terapijsku praksu u Crnoj Gori.

1. Tumačenje ključnih nalaza

Uloga uzora u životnom skriptu: Klijentovi ključni uzori – djed, otac i majka – značajno su doprinijeli oblikovanju njegovog životnog skripta. Ove figure, koje simbolizuju vrijednosti poštenja, discipline i odgovornosti, postavljaju temelj klijentovih životnih stavova i ponašanja. Međutim, emocionalna distanca, naročito u odnosu sa ocem, stvara blokade u izražavanju emocija i izaziva unutrašnje konflikte. Nalaz ukazuje na značaj razumijevanja uloge uzora u terapijskom procesu, jer prepoznavanje skriptnih poruka omogućava klijentima osvjetljavanje nesvjesnih obrazaca ponašanja[6,8,18].

Psihodinamski konflikti: Analiza pokazuje da duboko usađeni konflikti između težnje za emocionalnom bliskošću i potrebe za racionalizovanjem problema generišu značajan stres i unutrašnju napetost kod klijenta. Ovi konflikti često se manifestuju kroz potiskivanje emocija, što može otežati izgradnju terapijskog saveza. Razumijevanje psihodinamskih konflikata omogućava terapeutu adekvatne intervencije koje podržavaju suočavanje sa potisnutim emocijama i razvoj zdravijih emocionalnih obrazaca[7,14].

Transgeneracijski prenos vrijednosti: Analiza ukazuje da se određeni obrasci ponašanja i vrijednosti – uključujući emocionalnu distancu, racionalizaciju i poštovanje porodične discipline – mogu povezati sa obrascima koji se prenose kroz porodične odnose i generacije. Ovakvi nalazi mogu se razmatrati u okviru TA koncepta životnog skripta i njegovog psihodinamskog razumijevanja[6,8,18]. Razumijevanje uticaja prethodnih generacija može biti značajno za terapijski rad na prepoznavanju i mijenjanju rigidnih skriptnih obrazaca.

2. Kontekstualizacija u širem teorijskom okviru

Nalazi ove studije mogu se povezati sa istraživanjima o značaju tradicionalnih porodičnih vrijednosti i dominantnih vrijednosnih obrazaca u crnogorskom društvu[9,10], kao i sa teorijskim postavkama transakcione analize o formiranju životnog skripta[8,18].

Kultura i oblikovanje životnog skripta: Kulturni okvir Crne Gore predstavlja važan kontekst za razumijevanje vrijednosti koje klijent internalizuje kroz porodične odnose, tradiciju i društvene norme. Dosadašnja istraživanja ukazuju na značaj tradicionalnih porodičnih vrijednosti i dominantnih obrazaca u crnogorskom društvu[9,10], dok se u okviru transakcione analize životni skript razumije kao obrazac koji se oblikuje kroz značajne odnose i iskustva, a koji može uticati na kasnije obrasce ponašanja[8,18]. Analiza klijentovog iskustva ukazuje na povezanost između porodičnih i kulturnih očekivanja i njegovog životnog skripta. Ovi nalazi mogu se povezati sa

24. 9. 2026. 14:30

pristupima koji životni skript posmatraju u kontekstu porodičnih odnosa, internalizovanih poruka i naučenih obrazaca ponašanja[8,18].

Psihodinamske teorije: Klijentove tendencije ka racionalizaciji i potiskivanju emocija osvjetljavaju psihodinamske koncepte nesvjesnih procesa i mehanizama odbrane. Ovi procesi omogućavaju razumijevanje emocionalnih poteškoća i predstavljaju osnovu za razvoj ciljanih terapijskih intervencija[7,14].

3. Implikacije za terapiju i praksu

Terapijski potencijali: Rad sa klijentima koji imaju transgeneracijske i psihodinamske konflikte može biti izazovan, ali istovremeno veoma koristan. Razumijevanje životnog skripta i značajnih uzora svakog klijenta omogućava terapeutu da identifikuje emocionalne blokade i razvije strategije koje podržavaju suočavanje sa potisnutim osjećanjima. Terapeut mora pažljivo pristupiti radu na životnom skriptu i duboko ukorijenjenim skriptnim obrascima, koji mogu otežavati razvoj emocionalne slobode i intimnosti u međuljudskim odnosima[6,8,14].

Terapija kroz analizu uzora: S obzirom na značaj uzora u formiranju životnog skripta, terapijski rad može uključivati analizu značajnih figura u životu klijenta i razumijevanje kako oni oblikuju stavove prema sebi i drugima. Terapija se može fokusirati na identifikaciju negativnih skriptnih poruka i njihovu transformaciju u fleksibilnije i funkcionalnije obrasce[6,14,18].

4. Ograničenja i predlozi za buduća istraživanja

Ograničenja studije: Analiza slučaja pruža značajne uvide u životni skript i emocionalne obrasce klijenta, ali rezultati se odnose na jedan slučaj i možda nisu generalizabilni na širu populaciju. Potrebna su dalja istraživanja koja uključuju veći broj ispitanika i različite kulturne kontekste, kako bi se bolje razumjeli transgeneracijski uticaji.

Buduća istraživanja: Preporučuje se dodatno istraživanje transgeneracijskih obrazaca i njihovog uticaja na emocionalnu regulaciju i međuljudske odnose, kao i evaluacija različitih terapijskih tehnika za razumijevanje i promjenu ograničavajućih obrazaca povezanih sa životnim skriptom. Takođe, istraživanja koja uključuju različite kulturne i socijalne pozadine doprinose dubljem razumijevanju uticaja kulture na emocionalne dinamike.

Refleksija o implikacijama nalaza

Ovaj prikaz ne daje univerzalne preporuke ili gotove protokole, već osvetljava jedan mogući pristup primjeni narativnih principa u terapijskoj praksi. Na terapeutu je da, uzimajući u obzir svoje kliničko iskustvo, teorijski okvir i potrebe klijenta, odluči o prikladnosti i potencijalnoj korisnosti ovakvog pristupa[6,14].

Engrami-vol48-br1 digital.indd 54-55

Zaključak

Ovaj rad, oslanjajući se na teorijski okvir transakcione analize [1,2,3], prikazuje kako se životni skript oblikuje i prenosi unutar specifičnog kulturnog konteksta – u ovom slučaju, crnogorskog društva koje je duboko ukorijenjeno u patrijarhalnim vrijednostima, kolektivnom identitetu i narativima časti i porodične odanosti[6,15,16].

Analiza pokazuje da životni skript ne nastaje isključivo unutar lične istorije i nuklearne porodice, već se formira i kroz proširenu skriptnu matricu, u kojoj ključnu ulogu igraju društvene norme, kulturni obrasci i kolektivni ideali. U crnogorskom kontekstu, transgeneracijske skriptne poruke, poput:

- „Ne plači, samo žene plaču“,
- „Budi najbolji“,
- „Pazi s kim si, takav si“,

oblikuju emocionalne reakcije, izbore i životnu poziciju pojedinca.

Poseban doprinos ovog rada predstavlja analiza skupa identifikacionih uzora jednog klijenta, koja pokazuje kako ličnosti iz oblasti kulture, filozofije, književnosti i sporta – poput Tolstoja, Ajnštajna, Jesenjina, Rasela ili Maradone – funkcionišu kao nosioci unutrašnjih vrijednosti i podsticaja. Iako van porodice, ove figure postaju dio proširene skriptne matrice, jer predstavljaju projektovane ideale i unutrašnje identifikacije koje informišu sopstveni narativ o tome šta znači biti „dobar čovjek“, „slobodan duh“, „uzvišen u izrazu“ ili „istinit pred sobom“.

Transakcioni okvir omogućava razumijevanje ove dinamike kroz ego-stanja, zabrane, pokretače i dozvole, kao i kroz genogramsku analizu i transgeneracijski prenos vrijednosti. Emocionalna ekonomija pojedinca – zabrana izražavanja tuge, uslovna ljubav i visok moralni imperativ – može se razumjeti kao posljedica skriptne zatečenosti unutar kulturnog modela koji nagrađuje disciplinu, čast i odricanje, ali često potiskuje ranjivost i autentičnu emocionalnu ekspresiju[6,7].

U terapijskom smislu, ovo otvara mogućnosti za rad koji uključuje:

- osvješćivanje kolektivno oblikovanih skriptnih poruka,
- preispitivanje unutrašnjih autoriteta i uzora,
- osnaživanje ego-stanja Odraslog kao kapaciteta za autonomno odlučivanje izvan kulturnog automatizma.

Zaključno, rad pokazuje da primjena transakcione analize u kulturno osjetljivom kontekstu ima potencijal ne samo za individualnu transformaciju, već i za širi društveni dijalog o vrijednostima, identitetu i emocionalnoj slobodi.

24. 9. 2026. 14:30

LIFE SCRIPT IN THE CULTURAL CONTEXT OF MONTENEGRO: A CASE STUDY IN TRANSACTIONAL ANALYSIS

Željko Đ. Vujović

Independnt researcher,
Podgorica,
Crna Gora

doi: 10.5937/engrami48-64578
submitted: 2026/02/02
accepted: 2026/09/02
online published: 2026/09/03

Abstract

This paper explores psychodynamic and transgenerational script patterns through a case study of a client from Montenegro, with the aim of examining how cultural and family factors shape personal development and emotional strategies. Particular attention is given to the transgenerational transmission of patterns associated with the life script and their influence on key life decisions. Psychodynamic and transgenerational approaches provide a deeper understanding of patterns of emotional restraint, repressed desires, and unmet needs. The findings indicate the importance of considering the cultural context and family dynamics in psychotherapeutic practice. The therapeutic implications emphasize the importance of emotional expression, the strengthening of personal autonomy, and an understanding of transgenerational patterns within the therapeutic process.

Keywords: psychodynamic analysis, life script, transgenerational patterns, cultural context, Montenegro, therapeutic implications

Engrami-vol48-br1 digital.indd 56-57

LITERATURE / LITERATURA

1. Berne E. Transactional analysis in psychotherapy: a systematic individual and social psychiatry. New York: Grove Press; 1961.
2. Berne E. Games people play: the psychology of human relationships. New York: Grove Press; 1964.
3. Berne E. What do you say after you say hello? The psychology of human destiny. New York: Grove Press; 1972.
4. Steiner CM. Scripts people live: transactional analysis of life scripts. New York: Grove Press; 1974.
5. Goulding MM, Goulding RL. Changing lives through redecision therapy. New York: Brunner/Mazel; 1979.
6. Stewart I, Joines V. TA today: a new introduction to transactional analysis. Nottingham: Lifespace Publishing; 1987.
7. Clarkson P. Transactional analysis psychotherapy: an integrated approach. London: Routledge; 1992.
8. Novellino M, Moiso C. The psychodynamic approach to transactional analysis. Trans Anal J. 1990;20(3):187-192. doi:10.1177/036215379002000308.
9. Bešić M. Porodica i porodične vrijednosti u Crnoj Gori nakon prve decenije XXI vijeka. In: Tomović-Šundić S, editor. Crna Gora u XXI stoljeću – u eri kompetitivnosti: pitanja vrijednosti. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti; 2010. p. 15-35.
10. Krivokapić N, Ćeranić G. Dominant value patterns in the Montenegrin society. Mediterr J Soc Sci. 2014;5(13):205-209. doi:10.5901/mjss.2014.v5n13p205.
11. Boehm C. Blood revenge: the anthropology of feuding in Montenegro and other tribal societies. Lawrence (KS): University Press of Kansas; 1984.
12. Đurović G. Perspektive harmonizacije ekonomskih sistema Srbije i Crne Gore. In: Tranzicioni procesi — dometi, ograničenja i perspektive (Naučni skupovi knj. 67). Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti; 2004. p. 277-287.
13. Šarović R, Samardžić O. Regionalni razvoj i promjene u seoskoj porodici Crne Gore. In: Vukotić V, Maksimović S, Goati V, Šuković D, Radovanović V, (Eds). Stanovništvo i razvoj. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka; 2012. p. 364-72.
14. Summers G, Tudor K. Co-creative transactional analysis: papers, responses, dialogues, and developments. London: Routledge; 2014.
15. White T. New ways in transactional analysis. Perth: Omega Distributions; 1984.
16. Massey RF, Comey S, Just RL. Integrating genograms and script matrices. Trans Anal J. 1988;18(4):325-335. doi:10.1177/036215378801800409.
17. Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. Qual Res Psychol. 2006;3(2):77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa.
18. James M, Jongeward D. Born to win: transactional analysis with Gestalt experiments. Reading (MA): Addison-Wesley; 1971.
19. Banović B. Privredna osnova modela tradicionalnog crnogorskog maskuliniteta. Etnoantropol Probl. 2011;6(2):429-442. doi:10.21301/EAP.v6i2.8.

Željko Đ. Vujović

ORCID : 0000-0001-8679-3344
Bulevar Save Kovačevića 20/6,
81000 Podgorica,
Crna Gora

etracon@t-com.me

24. 9. 2026. 14:30